

РОЛЬ ПАМ'ЯТІ ТА СПОГАДІВ У РОМАНІ МАРІ-ФРАНС КЛЕР

«П'ЯТЬ МАЙОРЦІВ ДЛЯ МОГО НЕЗНАЙОМЦЯ»

Яцків Н.Я. (м. Івано-Франківськ, Україна)

<http://orcid.org/0000-0002-2895-4370>

ABSTRACT. Феномен пам'яті в сучасному українському літературознавстві набуває широкого застосування. Це зумовлено травматичним досвідом української нації, який вона прагне творчо переосмислити у творах літератури, щоб зберегти для нащадків свідчення про трагедії минулого. Тому інтерпретація феномену пам'яті стає вагомим методологічним підґрунтям для дослідження творів, де історична тематика стає активним атрибутом сучасності. У романі М. Ф Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» різні форми та види пам'яті застосовуються для моделювання наративної стратегії. Авторка використовує індивідуальні спогади для комунікації з онуками (реальний час), опирається на історичні документи та артефакти (історичне минуле), родинні реліквії (культурні коди). Матеріальна опора для культурної пам'яті стає способом і засобом збереження пам'яті. Апелюючи до механізмів пригадування, авторка часто вдається до асоціювання спогадів з емоціями, відчуттями через візуально-оптичні та акустичні маркери. Упродовж роману персонаж проходить складний процес самоідентифікації. Пам'ять про предків, пригадування історії задля збереження пам'яті ведуть до пошуку власної ідентичності. Занурення у травматичне минуле предків допомагає Наталі знайти примирення з собою, відчутти у собі голос української крові, прийняти своє українське коріння.

KEYWORDS: індивідуальна, історична, колективна пам'ять, ідентичність, нарративна стратегія.

Феномен пам'яті, історичної, колективної, індивідуальної, набуває в сучасному літературознавстві все більшого зацікавлення, адже розвиток подій в Україні, особливо останніх двох років, вказує на темпоральний зв'язок з подіями минулого. Щоб зрозуміти всі масштаби трагедії сучасної війни, дослідники звертаються до текстів, які акцентують подібні явища у минулому, свідчать про тяглість процесу боротьби за незалежність, за своє право жити на своїй землі, за цінність людського життя українців.

Теоретичне осмислення феномена пам'яті розпочалося ще в Античності. О. Вещикова здійснює детальний аналіз еволюції теоретичного розмірковування стосовно форм, видів, властивостей та функцій пам'яті від Аристотеля до сучасності, зауважуючи, що «дослідники пам'яті поступово відмовляються від традиційного об'єкта аналізу, що був зосереджений переважно на пам'яті як певній абстрактній сутності, і переходять до студій пам'яті в житті та діяльності конкретного суб'єкта» (Veshchykova, 2022, p.47). Це дає можливість зосередити увагу на пам'яті персонажа, пам'яті автора, а феномен пам'яті розглядається як необхідний фактор, що бере участь у процесах саморефлексії та самоідентифікації особистості в наративі (Bystrov, 2016, p.78).

Роман французької письменниці Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» використовує різні форми та функції пам'яті та спогадів для

формування наративної стратегії. Під наративною стратегією розуміємо «сукупність наративних процедур, яких дотримуються, або наративних засобів, що використовуються для досягнення певної мети репрезентації наративу» (Ткачук, 2002, р.79), отже, своєрідний спосіб конструювання оповіді. Події розгортаються у реальному часі, однак головний персонаж Наталі, прототипом якого виступає авторка, ділиться своїми спогадами з онуками. Саме ці спогади, доповнені «Лідиною книгою» - щоденником матері, становлять основну фабулу роману. Реальний час переплітається з історичним, особисті спогади накладаються на історичне тло, доповнюються історичними документами, адже мета Наталі – відновити пам'ять про своїх предків. Феноменологія пам'яті за теорією А. Асман розрізняє пам'ять як мнемотехніку (зберігання) та пам'ять як мистецтво сили. «Поминання покійних, посмертна слава й історична пам'ять – це три форми ставлення до минулого, які виокремились у період нової історії й виступають як функції культурної пам'яті» (Assman, 2012, р.27). Культурна пам'ять охоплює епохи й спирається на нормативні тексти. Культури й індивідууми «організують свою пам'ять інтерактивно шляхом комунікації через мову, зображення та ритуальні повторення» (Assman, 2021, р.28). Для того, щоб факти історичного чи особистого досвіду стали надбанням нащадків, потрібно їх зафіксувати у записах (в широкому значенні), бо без них неможливо створити пам'ять. Хоча інформація, яка залишається у пам'яті читачів після прочитання твору не може бути достовірною та однозначною, адже вона засновується на читацьких очікуваннях та реконструкціях.

У романі М. Ф. Клер невиразні спогади про минуле, родинні таємниці живлять пам'ять наратора та спонукають до пізнання свого роду, своєї ідентичності. Дочка українських емігрантів у третьому поколінні під впливом подій, які розгортаються на Майдані Незалежності у Києві нарешті звертає увагу на родинні символи (вишитий рушник, перстень дідуся Зиновія з вигравіюваним тризубом) та прагне зрозуміти своє походження. Новини з України спонукають до розгадування тих таємниць із минулого, про які у родині воліли мовчати («і пам'ять про ці літа з минулого єднається із сьогоденням, щоб освітити темний колодязь заборонених спогадів» (Clerc, 2021, р.13). Індивідуальна пам'ять (спогади про канікули у дідусевому будинку, який чомусь називали хатою, відчуття спокою і затишку, картини жнив, збору урожаю, навіть деталі побуту – звуки примхливого крану водогону) через візуально-оптичні та акустичні маркери розбурхує уяву та поживляє асоціативні зв'язки.

Комунікативна пам'ять у романі розгортає сюжет, адже бабуся оповідає свої спогади онукам, прагне передати їм історію родини. Причому ця комунікація у реальному часі відбувається невимушено й безпосередньо пов'язана із сьогоденням, спілкування бабусі з онуками і запитаннями про її власне дитинство, що породжують спогади на основі асоціативних зв'язків (візерунок з червоних і чорних квадратиків басейну у домі в Провансі спонукає до прагнення навчити онучку вишивати та відтворити орнамент на полотні; майорці нагадують квітник бабусі Марусі; аромати ванільного чи абрикосового пирога – розповідь про млинці). Комунікативна пам'ять у творі презентується у ретроспекції, минулі події згадуються в теперішньому та фіксуються в спогадах, які переживає нараторка. Апелюючи до механізмів пригадування, варто зауважити, що авторка часто вдається до асоціювання спогадів з емоціями,

відчуттями (запахи, звуки, жести): аромати свіжого сіна, вологої землі та ватри; шелест листя, подих вітру з ароматами квітів «як старі парфуми» розбурхують давно забуті спогади. Однак особистого досвіду виявилось недостатньо, щоб зрозуміти минуле. Тому М. Ф. Клер звертається за допомогою до історичних документів. Свідченнями культурної пам'яті, її зовнішніми носіями, стають численні документальні записи, фільми, історичні праці, спогади та мемуари відомих людей, свідків тих подій. Для Наталі цінним свідченням їх родинного минулого стала «Лідина книга», щоденник її матері, який вона довго не наважувалася прочитати, але тепер розмови з онуками та роздуми про власне коріння спонукали до пошуку відповідей на питання, які можна було знайти тільки у предків.

Свідомість Наталі через знайомство з родинними артефактами, через розсекречення архівів проходить процес самоідентифікації. За допомогою віртуальної подруги Людмили, яка надіслала їй фотографії речей страчених у 1937 році чекістами українців, Наталі впізнає орнамент вишитої сорочки, такий самий, як на сімейній реліквії – рушнику. Цей орнамент колись Ксеня, сестра Зиновія, вишила в дарунок братам, Зиновію та Костянтину. Своїй подрузі Людмилі Наталі напише: «Завдяки Вам, залишаюся єдиною людиною у родині, яка ідентифікувала Костянтина. Через сімдесят шість років після його зникнення зустрічаю одного з тих незнайомих, котрий завжди жив у мені, хоч ніхто ніколи мені про нього не розповідав» (Clerc, p.236). Родина українських емігрантів втратила зв'язок з близькими і багато років прожила з тим травматичним досвідом, не відаючи нічого про своїх родичів в Україні. Страх перед минулим, прагнення адаптуватися у новому суспільстві, страх зазнати переслідувань з боку радянської влади, яка наздогнала багатьох українців навіть за кордоном, хвилювання за долю дітей та онуків сковували уста мовчанням, у родині не згадували минуле, втратили зв'язок поколінь. Але «занурення у травматичне минуле родини, переживання трагедії предків допомагає Наталі усвідомити свою ідентичність» (Yatskiv, 2021, p.146). Пам'ять допомагає виправити помилки минулого, примирити предків, адже упізнати останки – означає врятувати від забуття.

Роль пам'яті у романі французької письменниці виявляється ключовим формотворчим елементом. Роман вибудовується як мозаїка спогадів, інтертекстуальних вкраплень (листування з Людмилою, архівні документи), інтермедіальних засобів (опис чорно-білого пропагандистського фільму про розкуркулення, фотографії). Усі матеріальні свідчення пам'яті допомагають переосмислити своє теперішнє, пройти складний процес самоідентифікації. Занурення у травматичне минуле предків допомагає Наталі знайти примирення з собою, відчути у собі голос української крові, прийняти своє українське коріння.

REFERENCES

Veshchykova, O. (2022). Asymetriia pamiati i spohadiv u khudozhnomu tvori: naratolohichniy aspekt. [The asymmetry of memory and memories in fiction:narratological aspect]. Synopsys: tekst, kontekst, media, 28(2), 46-53. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.2.1>

Bystrov, Ya. (2016). Anhlomovnyi biohrafichnyi naratyv u vymirakh kohnityvnoi linhvistyky i synerhetyky [English biographical narrative in the scope of cognitive linguistics and synergetics]. Publisher Kushnir H.M. [in Ukrainian].

Tkachuk, O. (2002). Naratolohichnyi slovnyk. [Narratological dictionary]. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].

Assman, A. (2012). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty. [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv: Nika Center. [in Ukrainian].

https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleida_Assmann/Prostory_spohadu.pdf

Claire, M.-F. (2021). Piat maiortsiv dlia moho neznaiomtsia. [Five majors for my stranger]. Kyiv: Dukh i litera. [in Ukrainian].

Yatskiv, N., Tsyupa, L.(2021). Obraz Domu u romani Mari-Frans Kler «Piat maiortsiv dlia moho neznaiomtsia». [The image of the House in Marie-France Claire's novel «Five Majors for My Stranger»]. Zakarpatski filolohichni studii, 17. T.2. 143-148. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-2.27>